

Українська мова чехам подобається

Йозеф Андерш про успіхи і труднощі відділення україністики в Університеті Палацького в Оломоуці

Професор Університету Палацького в Оломоуці, засновник і керівник секції україністики, Йозеф Андерш – людина неймовірно енергійна. Нащадок чехів-емігрантів народився, учився і працював в Україні. Кар'єру славіста почав в Одеському національному університеті імені Мечникова. Пізніше керував сектором слов'янських мов у Інституті мовознавства Національної Академії наук України у Києві, де і став професором.

- Переїхавши до Чехії у віці 53 літ, йому вдалося відкрити секцію україністики на філософському факультеті в Оломоуці, яка вже існує сім років. У Чехії Йозеф Андерш видав підручник “Ukrajínština vážně i vesele”, два словники, два розмовники, чесько-українську й українсько-чеську конвертацію. Після тяжких, можна сказати, життєвих випробувань оломоуцької україністики пан професор не здається. У майбутнє україністики він дивиться з оптимізмом, надіями і з властивим йому гумором.

- Ви вирішили заснувати україністику в Оломоуці у віці, коли б уже могли сказати: “досить, для славістики я зробив багато”, і могли б спокійно готуватися до пенсії. Що спонукало Вас брати на себе ще такий тягар?

- Я приїхав сюди у 1992 році з усією родиною. Був запрошений урядом; перший студентський ректор оломоуцького університету професор Йозеф Яржаб надав мені можливість працювати. Покликав мене в Оломоуц, щоб допоміг розбудувати славістику, а місто надало мені квартиру. Відразу по приїзді, у вересні 92-ого року, я був зарахований на кафедру богемістики і славістики як професор. Коли я приїхав сюди, уже був професором в Україні. Я себе вважаю останнім радянським професором – був затверджений у 92-ому році, півроку перед приїздом до Чехії. Так що я уже був сформований як учений, мав уже понад 150 наукових праць, і, звичайно, було б шкода, якби я тут не реалізував всі ці свої знання, можливості, і не розбудував тут українську філологію. І тому я почав виходити з проектами до керівництва, з проханням відкрити спеціальність українська філологія.

- Як керівництво реагувало?

- Керівництво факультету поставилось приязно до цього, хоча не завжди все проходило гладко. Тільки у 2000 році вдалося відкрити україністику. Це був перший набір, лише сім студентів. Всі вони, крім одного, дійшли до п'ятого курсу. Тепер дві студентки з цього першого набору – уже докторантки. А потім були інші набори, інші випускники. Десь три роки ми вже випускаємо студентів. Спочатку важко було, я, фактично, був один. Поки був перший курс, так якимось ішло. Згодом Київський національний університет імені Шевченка надіслав нам лектора. Це була Галина Наєнко, дочка декана. Але вона приїхала аж наприкінці листопада – на початку грудня, так що до цього часу я вів навчання сам. Вона тут була рік, а вже наступного року приїхала до нас нова лекторка, теж випускниця київського університету, кандидат наук Наталія Маліневська, яка віддано допомагала мені розбудувати оломоуцьку україністику. Я покладав на неї великі надії. Уже домовився з

керівництвом факультету, що дозволять їй пройти габілітацію і стати доцентом – це важливо для реакредитації і для атестації спеціальності. Вона вже й монографію написала, уже одержала постійне проживання. Планувала у нас працювати і жити. Та доля розсудила інакше, і у березні 2007-ого Маліневської не стало.

- Зараз Ви опинилися у складному становищі. З України кого-небудь знову запросити не можна? - Можна. Але перевести Маліневську з лектора на нормальну постійну ставку тривало кілька років... Виникла проблема: де взяти іншого викладача. На її ставку взяли Уляну Холод, аспірантку богемістики, яка у нас і раніше частково викладала, та докторантку Мерзову Радану. Радана півроку попрацювала, але завагітніла і матиме двійню. Я радів за Радану, але уже почав думати, як зберегти оцю нашу спеціальність. І як бути далі? Над цим ми зараз, власне, працюємо.

- Однак Ваша діяльність не зосереджується тільки на керуванні відділом...

- Так, ми тут займаємося не тільки педагогічною діяльністю, але й науковою і науково-організаційною. Мені вдалося започаткувати тут Оломоуцький симпозіум українців і вже провести три міжнародні конференції. Це такий своєрідний форум українців Центральної і Східної Європи. Приїждять до нас учені з Австрії, Німеччини, Польщі, Росії, Словаччини та інших країн, і з усієї України – з Києва, Харкова, Одеси, Запоріжжя, Донецька, Луганська, Чернівців тощо. Результат наших конференцій – збірники статей, присвячених проблемам української мови, літератури і культури. У наступному році ми проводимо четвертий симпозіум, на який зголосилося приїхати біля сотні українців. Посильну допомогу у проведенні конференцій надає нам наш факультет, а також Посольство України в Чеській Республіці.

- Чому, на Вашу думку, чехи прагнуть вчити українську мову?

- Тут може бути кілька причин. Тепер піднявся рівень інтересу до України. Молоді люди бачать, що відбувається в Україні, що ця країна прагне до Європи, і що вона відкрита для інвестицій. Вони бачать в цьому, мабуть, якусь перспективу. І підтвердженням є цьогорічний набір: ми прийняли понад 20 студентів-першокурсників.

- А Ви не думаете, що протягом деякого часу будуть українську мову вивчати лише українці, які тут живуть, або їх нащадки?

- Я так не думаю. Серед наших студентів буквально одиниці з України, які або вийшли заміж за чеха, або ті, що тут працювали. Чехи ідуть до нас тому, що українська мова їм подобається, вона близька до чеської, у них багато спільних рис. І ця мова м'яка, співуча, гарна. Раніше це була провінційна мова, у минулому її навіть не визнавали за мову, вважали ледь не діалектом російської. Раніше це був суржик. Це була наполовину українська мова, наполовину російська. Зараз ситуація змінилася. Візьміть тих же міністрів: дехто з них ще два роки тому погано говорив українською, тепер у них гарне мовлення. От що значить статус державної мови. Українська мова зараз звучить на всіх рівнях. Звичайно, ще якийсь час пройде, поки вона увійде у свідомість і кров мешканців таких міст, як Донецьк, Одеса, Харків, Київ та деяких інших, де ще чується російський говір, де ще не кажуть гривня, а "рубль". Але українці прокидаються, і надія вся на молодь.

- Яка різниця між чеським і українським університетами?

- Різниця, може, й невелика. Там і там університет. Основна відмінність та, що у чеському університеті більше уваги приділяється самостійній праці студента, тобто у нас мінімум лекцій, семінарських занять, але максимум самостійної праці студента. Завдання викладача – не дати всі знання, які є, але навчити студента, де знайти джерело, як орієнтуватися в різних теоріях. А там, мені здається, більше уваги приділяється діяльності викладацькій, семінарській.

- Ви за походженням чех...

- Мої предки належали до старого чеського роду побілогорських євангельських емігрантів. В Україну вони переселилися в 19-ому столітті з міста Зелова, яке знаходиться в Польщі. Ще в рідному селі я був похрещений у вірі чеських братів. Коли ми приїхали сюди, ми похрестили наших двох синів і двох онуків теж у цій вірі. Мій прадідусь Йозеф Андерш, за яким мене назвали, переселився спочатку на Волинь, а потім на південь України, де в 1904 році разом з іншими чехами-переселенцями заснував село, яке називалося Мала Олександрівка, або Чехи. Вони там добре господарювали, були працьовиті. Мій дідусь мав кам'яний дім з цегли, який до цього часу стоїть. У ньому зараз клуб. А поряд теж такий цегляний будиночок – це була чеська школа. Там було три класи і там училися мої батьки. Все було в селі нормально, але потім почалося розкуркулення, і прадідуся Йозефа вислали в Середню Азію. Мого дідуся Фрідріха арештували у 38-ому році і розстріляли, як такого, який нібито був учасником чеської націоналістичної організації. У 1963 році він був реабілітований.

- Так що Ви себе завжди відчували чехом...

- Так. “Vždy jsem se cítil Čechem!” У нашому селі ми розмовляли мовою 19-того століття, і коли я зіткнувся з чеською літературною мовою, багато слів чув уперше. Я вчився в українській школі, так що у мене дві рідні мови. У Києві після закінчення аспірантури займався чеською проблематикою. Там мій сектор, яким я керував, створив Чесько-український словник в двох томах. До речі, зараз в Інституті мовознавства в Києві іде підготовка другого, доповненого видання цього словника. Там ми створили Граматику чеської мови (у зіставленні з українською) і підготували чесько-український розмовник. І, навпаки, в оломоуцькому університеті я займаюся українською проблематикою.

- Вас тут сприймають як чеха або як українця?

Як чеха. Але, звичайно, бачать неточності в мові. Головне у вимові. Наприклад, коли я кажу своє прізвище, “ш” на кінці звучить трішки твердо, і інколи перепитують: “ш чи ж?”. У селі Долани, у якому жив основоположник славістики Йозеф Добровський, люди сприймають мене нормально. У корчмі з ними спілкуюсь, немає там між нами якогось непорозуміння.

- А звикнути до чеських реалій не було важко?

- Ні, звичайно. По-перше, я з чеського села. По-друге, все своє життя наукове я якимось стикався з чехами; зокрема, ми співпрацювали з Інститутом чеської мови над виданням чесько-українського словника. Ми щороку їздили до Праги. Працювали з колегами, і одночасно ходили у місто і чули, відчували, бачили, розмовляли з людьми. Я побував у багатьох містах Чехії. В Оломоуці у нас склалася група однодумців: ми граємо у волейбол, теніс, щороку їздимо кудись – на Бескиди, до Орлицьких гір, на Шумау.

- Так що Ви – справжній чех...

- Гадаю, що так. Співаю разом з усіма чеські пісні, веду активний чеський спосіб життя. Їжджу на велосипеді, на лижах. Прогулянки, туризм. В Україні такого активного велосипедного туризму немає. А тут – кожний, всі нерозлучні, як кажуть, з “колом”. Моїй сусідці за 80, а вона їздить до магазину на велосипеді. У мене дома є лижі, велосипед. Всі ці реалії для мене – уже звичне життя.

Йозеф Андерш, керівник україністики в Оломоуці.

Розмова та текст: Їржина Дворжакова

Tisk: Пороги, листопад-грудень 2007 р.

(Získáno s laskavým svolením autorky interview.)